

Buigen of barsten

Ouders mogen best een hard hoofd hebben in de koppigheid van hun kleuter. Als dat maar niet betekent dat het 'hard-tegen-hard' gaat, want dan wordt het een machtsstrijd met alleen maar verliezers. Om deze wedstrijd te winnen moet men zich als ouders gewonnen durven geven, want: buigen is beter dan barsten!

Als u het al niet zélf hebt meegemaakt, dan hebt u het toch in elk geval wel eens met eigen ogen aanschouwd: een kind van een jaar of drie loopt allerliefst aan moeders hand te wandelen, tót het opeens voor een etalage blijft staan en weigert nog één voet te verzetten; en wát de moeder ook doet, het kind blijft bij zijn besluit, zo nodig door languit op straat te gaan liggen, trappend en krijsend.

Een dergelijk strijdtoneel groeit soms uit tot een publieke vermakelijkheid, waarbij het (leed-) vermaak geheel aan de kant van het publiek is; want voor de ouders in kwestie is het een zeer pijnlijke situatie, temeer omdat de omstanders meestal partij kiezen voor het kind. Die denken namelijk dat het liggende kind ook de ónderliggende partij is; helemaal ten onrechte, want nooit is een moeder machtelozer dan wanneer ze daar zo staat: moe van het winkelen, met een zware boodschappentas, in tijdnood omdat ze eigenlijk allang thuis had moeten zijn, en weerloos overgeleverd aan haar weerbarstige kind...

Wat kan ze doen? Lieve woordjes helpen niet, maar hard-tegen-hard evenmin. Want als het kind het goed op zijn heupen krijgt, staat hij voor niets; en de moeder staat voor aap als haar laatste restje overtuigingskracht wordt overstemd door scheldwoorden die ze bij haar lieve kleintje niet voor mogelijk had gehouden. Als dan tot overmaat van ramp de beste stuurder aan de wal zich ermee bemoeien, en de arme moeder toevoegen dat ze toch vooral haar geduld moet bewaren, tja... dán is de boot wel helemaal aan!

Op het gevaar af óók tot deze 'beste stuurder' te worden gerekend, willen we hier toch enkele punten noemen die u misschien van nut (tot steun of tot troost) kunnen zijn. We weten wel: het is makkelijker gezegd dan gedaan. Maar we weten ook: kennis is macht, en enige kennis van zaken kan soms nét dat beetje zelfvertrouwen en overwicht geven wat de ouders van een koppig kind zo bitter nodig hebben.

De eerste moeilijke leeftijd

Ergens tussen de tweede en vierde verjaardag van een kind ligt de zogenaamde 'koppigheidsperiode' met "nee!" en "doe'k niet!" als meest-gehoorde uitdrukkingen. Het kind, dat altijd braaf zijn bord leeg at, wil opeens geen hap meer tot zich nemen, althans niet van dit eten en van dát bord; het kind, dat altijd zo rustig speelde en waar je geen kind aan had, zet om de haverklap een keel op en ligt voortdurend overhoop met broertjes en zusjes; het wil niet náár bed en niet uit bed; de schoenen uit als ze áán moeten en áán als ze uit moeten; buiten spelen als het regent en binnen spelen als de zon schijnt; kortom: het lijkt wel of het kind plotseling van 'boze geesten' is bezeten.

Het is echter niet een bóze geest die in hem gevaren is, maar de eigen 'geest', de eigen wil, die voor het eerst de kop opsteekt. Het kind gaat eigenlijk nu pas echt een 'eigen leven' leiden; en omdat hij nog helemaal niet weet hoe hij ermee aan moet, gaat hij niet gewoon zijn eigen gang, maar wacht hij tot zijn ouders hem de weg wijzen - om die weg dan vervolgens in tegengestelde richting in te slaan. Hij loopt als het ware nog wel aan de leiband, maar dan in precies omgekeerde richting.

Het doet in veel opzichten denken aan de puberteit, waarin ook dit soort 'verkeersregels' gelden; het is het oude liedje van "Hannes loopt op klompen", de protestsong van de koppige kleuter. Daar gaat de kleine provo: "Door de plassen dat het spat; broek en kousen worden nat. Moeder zegt: Hans laat het hoor! Hannes stapt maar dapper door, hij laat zich niet lompen..." Hannes laat zich niet kennen, hij gaat dwars door alles heen en dwars tegen alles in, want hij is klein maar dápper!

Hebt u zich wel eens gerealiseerd dat er inderdaad moed voor nodig is om als klein afhankelijk kind lijnrecht tegen de wil van de ouders in te gaan? Het is dezelfde soort moed die een mens moet kunnen opbrengen om later op eigen benen te staan en daar moet u niet te gering over denken, daar is véél moed voor nodig.

In de kleutertijd vinden de eerste loopoefeningen 'op eigen benen' plaats, en die zijn heel goed te vergelijken met de échte eerste stappen die het kind deed toen hij omstreeks één jaar oud was. Ook toen liep hij niet altijd daar waar u hem heen wilde hebben, maar toch vertelde u vol trots aan ieder die het horen wilde: "Hij kan al lopen!" Eigenlijk zou u met evenveel recht en evenveel trots van uw koppige kleuter mogen zeggen: "Hij heeft al een eigen wil!" Want het is evengoed een stap in zijn ontwikkeling, en nog wel één van de allerbelangrijkste. Natuurlijk is het lastig dat moeders wil geen wet meer voor hem is, dat ook zijn eigen wil een rol gaat spelen. Maar deze periode van ongehoorzaamheid is iets waar het kind doorhéén moet en waar hij óverheen komt - net als die latere puberteit.

Niet provoceren!

De koppigheid mag dan een 'noodzakelijk kwaad' zijn, een onvermijdelijke ontwikkelingsfase, het kan ernstige en minder ernstige vormen aannemen; en dát hangt voor een groot deel af van de houding van de ouders. Maar al te vaak geven de ouders aanleiding tot koppige en dwarse reacties van een kind, bijvoorbeeld door op een onnodige, onjuiste of onverwachte wijze in te grijpen als hij nét lekker bezig is zijn eigen leventje te leiden:

- uw dochtertje heeft voor haar pop een prachtig plekje bedacht, en u zegt: "Nee, die pop moet je dáár neerzetten!"
- uw kind is vol overgave bezig zichzelf te wassen, in de stellige overtuiging dat het heel aardig lukt, en u zegt: "Geef maar hier, zó word je nooit schoon!"
- uw zontje heeft al de hele ochtend over Erik gepraat, in het vertrouwen dat hij 's middags bij Erik thuis zal mogen spelen, en u zegt: "Hoe kóm je erbij, je blijft maar rustig hier!"

Juist omdat een kleuter nog zo helemaal moet leren om zijn eigen richting te bepalen, moeten we hem zoveel mogelijk zijn eigen gang laten gaan. Maar zoals gezegd: het kind is er óók op uit om van zijn ouders richtlijnen te krijgen, zij het dan om ze vervolgens niet op te volgen. Geboden en verboden zijn er om overtreden te worden, vindt de kleuter, en hoe meer terechtwijzingen hij krijgt, hoe recalcitranter hij zich hiertegen af zal zetten.

Daarom is het echt beter (d.w.z. tactischer) om hem niet almaar dwars te zitten, want daarvoor wordt zijn dwarsheid op de spits gedreven. Maar makkelijk is dat niet, omdat een kleuter het meestal zélf uitlokt. Telt u voor de aardigheid maar eens op hoe vaak op een dag u hem iets 'moet' verbieden; gaat u maar eens al uw op- en aanmerkingen 'turven', dan zult u zien dat het "doe-dit", "laat-dat", "kom-hier" en "blijf-af" niet van de lucht is! En de uitkomst van uw optelsom zal dan zeker luiden: "Ik moet me niet meer zo vaak uit mijn tent laten lokken".

Wèl afleiden!

Daar komt nog iets bij: juist om op belangrijke punten uw zin te krijgen, kan het nodig of nuttig zijn om het kind in kleine dingen zijn zin te geven. ("Ik wil mijn rode jurk aan, niet die groene..."). De 'eigenzinnigheid' op zichzelf is namelijk géén ondeugd, dat moet u steeds voor ogen houden; het is de eerste stap op weg naar de zelfstandigheid, en hoewel dit niet altijd een prettige gedachte is voor een moeder ("kinderen worden veel te gauw groot!"), moet u zich toch eens proberen te troosten met de gedachte hoe gemakkelijk het is, dat uw kind alléén naar de kruidenier en de kleuterschool durft.

Zélfstandigheid kan een kind nooit vroeg genoeg leren, zeker in onze moderne wereld niet, en het enige dat het de ouders kost, wat ze ervoor over moeten hebben, zijn twee perioden van ópstandigheid: de kleutertijd en de puberteit; daarmee is het toch niet te duur betaald!

Natuurlijk zijn er grenzen: aan uw geduld, eerder dan aan zijn doorzettingsvermogen. Maar u merkt vaak vanzelf wanneer de 'krachtmeting' overgaat in een zinloos getreiter. Dan weet het kind met zichzelf geen raad meer, dan is hij als het ware 'doorgedraaid', over zijn toeren geraakt. En dan vraagt hij maar één ding: om uit zijn boze bui te worden verlost. Omdat hij u zoveel last gééft, merkt u meestal niet hoeveel last hij er zélf van hééft. Let maar eens op hoe vaak een kind ná zo'n koppige bui zich van zijn liefste kant laat zien, alsof hij zich op deze manier wil verontschuldigen; alsof hij wil zeggen: "Ik kon het ook niet helpen dat ik zo gek deed, en daarom ben ik zelf ook blij dat het over is..."

Het is te vergelijken met een ochtendhumeur: je bent er machteloos aan overgeleverd, en hoe meer je je ergert aan jezelf, hoe meer je je ergert aan alles en iedereen; en je voelt je dankbaar als iemand zo'n boze bui weet te doorbreken.

Bij een koppige kleuter lukt zoiets soms beter dan bij een ochtend-humeurige vader. Als u het goede moment weet te kiezen dan kan zelfs een flauwiteitje als "Pluk een roos, zet die op je hoed, dan ben je morgen weer goed!" de zon weer doen doorbreken; misschien doet deze aansporing het vaak zo goed omdat het pas mórgen weer goed hoeft te zijn. Het geeft het kind

als het ware de tijd om bij te trekken zónder zijn gezicht te verliezen; en dat voorkómen van gezichtsverlies is bijzonder belangrijk, dat geldt niet alleen voor grootmachten als Rusland en Amerika, dat geldt evengoed voor uw ochtendhumeur en zijn boze bui. Daarom moet u uw afleidingsmanoeuvre ook altijd zó weten in te kleden dat er een eervolle terugtocht mogelijk blijft. Dus niet: "En nu moet het uit zijn, nu meteen!" maar bijvoorbeeld: "Zeg, ik zou bijna bang voor jou worden, zal ik hard weglopen óf zullen we samen..." - en dan noemt u iets wat u toch al van plan was: boodschappen doen of iets dergelijks. Wat ook vaak een verrassend succes heeft is om heel nadrukkelijk de hulp van het kind ergens voor in te roepen: dat had hij namelijk in de laatste plaats verwacht, en van verbazing vergeet hij dan zijn boze bui.

Niet kleineren

Het is moeilijk uit te leggen hoe het precies moet, want elke situatie is weer anders en elk kind reageert weer verschillend; het is makkelijker om te zeggen hoe het niet moet: wat u beslist nooit moet doen is het kind kleineren en belachelijk maken. Want het kind dat voor het eerst zijn kop opsteekt, kan zich eenvoudigweg niet permitteren om zijn gezicht te verliezen; dit zou hem het gevoel geven dat hij niet alleen de strijd verloor, maar ook zichzelf. Vandaar die verbeterheid, vandaar dat dóórzetten-door-dik-en-dun: het is voor het kind een kwestie van leven of dood, van zijn of niet-zijn, van zichzelf mógelijk of ónmogelijk maken. En vandaar ook dat de ouders vaak het onderspit delven: voor hen staat er niet zoveel op het spel, zij kunnen wél tegen hun verlies.

Zo zou het tenminste moeten zijn: de ouders zouden 'oud en wijs' genoeg moeten zijn om het als een spel te beschouwen; een spel dat wel in alle ernst gespeeld wordt, maar waarbij het niet om de knikkers gaat, niet om winnen of verliezen, maar om het kind; het kind dat 'gevormd' moet worden, niet gebroken en niet neergebogen, hooguit wat afgeleid en ómgebogen.

Meermalen zult u van familie of kennissen de goedbedoelde raadgeving horen dat een fiks pak slaag de beste remedie is. Nou, vergeet het maar! Zeker, het wil wel eens helpen, maar dan op een andere manier dan u denkt. Omdat het u helpt, omdat het opluchting geeft aan uw opgekropte gemoed, kan ook het kind het als een opluchting ervaren. Het is te vergelijken met de frisse natuur na een onweersbui: zolang het zwerk nog dreigt voelt men zich angstig en gespannen, maar als de bui zich heeft ontladen en is overgedreven, dan ademt iedereen opgelucht op; het gevaar is geweken, de lucht is opgeklaard.

Een kind in de koppigheidsfase ziet altijd de bui hangen; hij voelt namelijk heel goed aan dat hij risico's neemt door zijn ouders steeds uit te dagen; hij speelt als het ware met het vuur van zijn angst. Zouden ze hem ondanks alles wel lief blijven vinden? Daar komt nog bij dat hij in zijn hart onvriendelijke gevoelens koestert jegens zijn ouders; voor het eerst van zijn leven is hij echt boos op hen, en van de weeromstuit denkt hij dat zijn ouders nu ook boos op hém zijn, zelfs zonder dat hij zich misdraagt. Als zo'n 'schuldbewuste' kleuter (eigenlijk zou je moeten zeggen: 'onbewuste', want hij weet het zelf niet, hij voelt zich alleen maar zo!) de boosheid van zijn ouders echt op uitbarsten ziet staan, dan gaat hij niet op de loop door zich schielijk in te binden, maar dan loopt hij juist het gevaar tegemoet door zich nóg meer op te winden, door zich nóg dwarser en driftiger te gedragen. En dát is wel eens met een flinke tik voor de bips te doorbreken, als u dadelijk daarna maar wat tegemoet komt aan die angst die op de achtergrond schuilt: door hem te troosten, door hem direct weer lief te vinden, en zélf (als u het kunt opbrengen,...) door enigszins uw 'verontschuldigen' aan te bieden: "Ik had misschien niet zo kwaad moeten worden, maar je hebt het er ook wel naar gemaakt." Dan zal het kind zich namelijk niet gekleineerd voelen door de klappen die hij kreeg (klappen zijn zelden echt pijnlijk, maar vrijwel altijd vernederend!), integendeel: hij zal zich juist machtig en sterk voelen, omdat hij die vader van hem toch maar even zo ver heeft kunnen krijgen.

Hier schuilt het gevaar in dat het kind zal proberen zijn ouders nóg eens zover te brengen dat ze buiten zichzelf raken, maar dat zal hij anders ook wel doen; bovendien weegt dit niet op tegen het veel grotere gevaar dat de ouders zo verblind worden door het succes van deze methode, dat ze steeds vaker 'korte metten' gaan maken; en dát geeft op den duur echt een averechts resultaat: u slaat niet alleen de onwilligheid eruit, maar ook de wilskracht, niet alleen de eigenzinnigheid maar ook de zelfstandigheid, niet alleen de driftigheid maar ook het doorzettingsvermogen.

Wel leiden

De gulden middenweg tussen verwennend toegeven en kleinerend afstraffen is in de praktijk vaak minder makkelijk te vinden dan in theorie; maar toch tekent het zich soms wel duidelijk af, tenminste voor die ouders die de zaak nuchter onder ogen durven te zien, en die het over

hun hart kunnen verkrijgen om het kind zoveel mogelijk zijn eigen zin te geven, juist in een periode dat ze met zijn "eigenzinnigheid" zoveel te stellen hebben.

Dit zou hen misschien makkelijker afgaan als ze het als een spel zouden kunnen zien, een spel waarin zij de leiding kunnen nemen; niet een machtsstrijd maar een wedstrijd; en dan geen boks- of worstel-partij, maar een denksport', zoiets als dammen of schaken. Welnu: in het bedenken van een goede tegenzet moeten ouders hun kind toch de baas kunnen; maar wie nooit een steen of stuk durft offeren, zal nooit het spel winnen; en wie een grote slag wil slaan, moet zichzelf durven laten slaan! Overgezet in het spel dat opvoeding heet: geef het kind de kans zijn (kleine) slag te slaan, laat hem zoveel mogelijk zélf zijn beslissingen nemen, bijvoorbeeld door hem de keus te laten:

- dus niet: "geef oom Frits een handje!" maar: "kom je oom Frits even dag zeggen?"

- niet: "zet je muts op!" maar: "doe je je groene of je zwarte muts op?"

- niet: "vooruit, naar bed jij!" maar: "zal ik je dragen, of doen we wie er het eerste is?"

Natuurlijk moet u niet overdrijven! In de beperking toont zich pas de meester. Het is natuurlijk al te dwaas om het kind te vragen wat hij het liefste doet: om 8 uur naar bed of om 10 uur, buiten spelen of naar de kleuterschool. Maar dát zijn dan ook de gróte beslissingen' die u zélf moet nemen, waar u hem niet mee mag belasten. En ook wat de kleine beslissingen betreft die hierboven werden genoemd: zodra u merkt dat het kind er geen raad mee weet, is het tijd om zélf weer het heft in handen te nemen. De 'hand van de meester' kan heel geruststellend zijn, en heel rustgevend...

Tot zover en niet verder!

Een kind in de koppigheidsfase is voor het eerst bezig zijn eigen standpunt te bepalen. Hij is op ontdekkingsstocht in de wereld rondom en in de eigen binnenwereld: hij wil zichzelf leren kennen, zijn mogelijkheden en zijn begrenzingen. En omdat hij zijn grenzen aftast, wil hij weten hoe vór hij kan gaan - en daarbij gaat hij herhaaldelijk té ver; dat beseft hij heel goed (trouwens: dat laat zijn omgeving hem ook wel merken!), en dat benauwt hem soms. En hoe verder hij 'over de streep' is gegaan, hoe onzekerder hij zich zal voelen bij die hachelijke onderneming.

Daarom moeten wij het kind niet zover laten komen, door hem eerder grenzen te stellen; geen al te nauwe grenzen, zodat hij geen kant uit kan, maar wél duidelijke: tot zóver en niet verder. Dit is het 'tegenspel' waar het kind op rekent, want niets is voor hem griezeliger dan een land van onbegrensde mogelijkheden (zéker in dit kleuterstadium, maar tot op zekere hoogte geldt het ook voor die tweede moeilijke leeftijdsperiode: de puberteit).

Maar één ding dient u hierbij wel te bedenken: u stelt de grenzen niet om gerespecteerd te worden! Daar mag u althans niet op rekenen, want grenzen zijn er om overschreden te worden. Het kind wil nét even te ver gaan, voetje voor voetje, steeds verder en verder. En hoe verder u de grenzen verlegt, hoe verder hij dóór zal slaan; want het gaat hem om het 'grensconflict', en dat mag u dus niet uit de weg gaan door hem alles maar toe te staan.

Hoe dit nu precies moet, dat is helaas niet voor te schrijven. Maar zolang u het een beetje als een spel kunt zien, zal het nooit ontaarden in bittere ernst.

Het is misschien nog het duidelijkste te illustreren met het verhaal van dat jongetje dat almaar in vliegende galop om zijn eigen huizenblok heen rende. Toen een verbaasde buurman hem vroeg wat hij toch wel deed, antwoordde het ventje: "Ik loop weg van huis!" "Maar waarom kom je dan steeds hier weer langs", vroeg buurman, "langs je eigen huis?" Waarop het kind antwoordde: "Ik mag de straat toch niet oversteken van mijn moeder".

Dáár hebt u het: de straat was de grens, de veilige grens, en dáár had hij zich aan te houden; hij mocht bést boos zijn, zó boos zelfs dat hij wegliep, maar hij wist precies hoe ver hij (te ver) kon gaan. En dus had hij niets te vrezen!

J. Euwema,
Kinderpsychiater